

Erdei iskola a kastélyparkban – Füzérradvány

Open-air school in the castle park – Füzérradvány

LEKTOR | BALOGHNÉ ORMOS ILONA

A KASTÉLYOK ÉS KERTEK JELENTŐSÉGE AZ OKTATÁSBAN

A kastélyok és várak sajátos és kiemelten jelentős szerepet töltenek be a turizmusban, mivel – egyedi vonzerőként – egy-egy térség történelmi értékeinek együttes megjelenítését nyújtják. A kastélyok és várak hasznosításának egyik legelterjedtebb formája – a szállodai és a rendezvénytípusú hasznosítás. A kulturális és nemzeti örökség-turizmus iránti növekvő kereslet pedig – a nemzetközi tapasztalatok alapján – magas fajlagos költéssel jár együtt. A kedvező adottságok ellenére – a műemlék-nyilvántartás szerint – a szállodai vagy turisztikai hasznosítású kastélyok, várak és kúriák száma jelenleg nem éri el a százat. (Turizmus Magyarországon 2002)

Ma tehát elsődleges a turisztikai hasznosítás. E mellett azonban megjelenhet, meg kell jelennie az oktatási hasznosításnak is ezekben az épületekben, kertekben. A kastélyépületek a századok folyamán mindig egyfajta gyűjtőhelyei, találkozási pontjai voltak a művészeteknek, ezáltal egy kastély esszenciája, jelképe lehet a nemzeti kulturális örökségnek, ugyanis megtaláljuk benne ezen örökség különböző válfajait alkotó művészeti ágak szinte mindegyikét. Az épület magában foglalja az adott kor építőművészetét, festészetét, bútorművészetét, szobrászatát, az intarziákat, az ötvöstárgyakat, és a textíliákat. Ha a kastélyok falai között folyó életet nézzük, itt volt a korabeli színházi, zenei, művészeti,

tudományos és kulturális élet központja, ez adott otthont – különösen a reformkorban – az irodalmi szalonoknak, egyben színhelye volt a felolvasó esteknek, az itt tartott fényűző bállok nagyban hozzájárultak a táncművészet fejlődéséhez és meghatározó szerepet játszottak a hazai divat alakulásában. Az épület körül elhelyezkedő több hektáros parkok pedig betekintést adnak a kertkultúrába, hiszen a kor divatja szerint jelentek meg a stílusok a kertekben is, melyhez mindig sajátos növényalkalmazás párosult. Így egy-egy kastély betekintést nyújt a magyar nemesi családok társadalmi rétegződésébe, széleskörű kapcsolataikba, szokásaikba, életvitelükbe. Ez által válnak a kastélyok és kertjeik ideális helyszínévé mind a természeti, mind a kulturális témájú oktatási projekteknek.

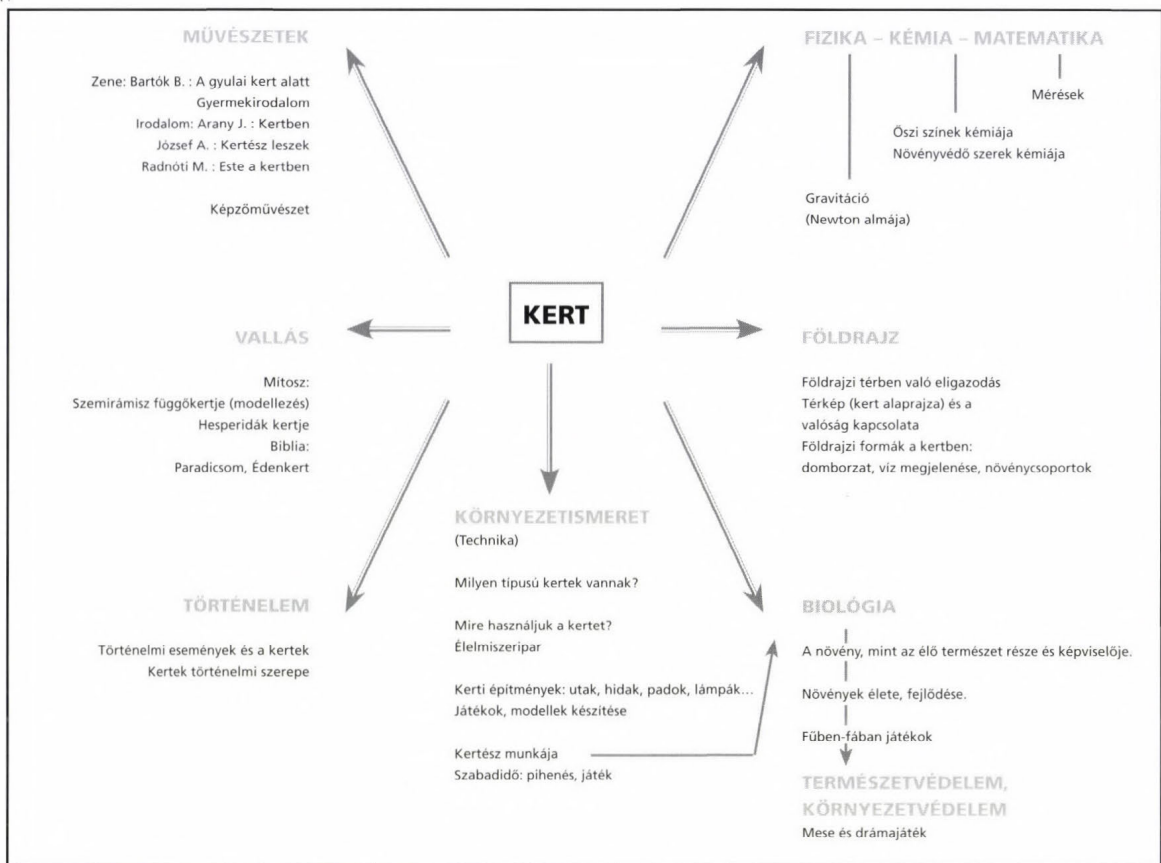
HOGYAN VALÓSULHATNAK MEG A NAT MŰVELTSÉGI TERÜLETEIHEZ KAPCSOLÓDÓ CÉLOK EGY KASTÉLYBAN ÉS PARKJÁBAN?

Milyen lehetőségeket rejtenek oktatási szempontból a kastélyok és kertjeik? Elsődlegesen a Nemzeti Alaptanterv (NAT) által meghatározott műveltségi területekben megjelölt fejlesztési-nevelési céloknak kell megfelelniük. Majd ezek alapján kell feltárni, hogy egy erdei iskola hogyan tudná felhasználni, mint projekthelyszínt, vagy mint indukciós anyagot a kastélyt és kertjét.

A magyar oktatásügyben a Nemzeti Alaptanterv (243/2003. (XII.17.) Kormányrendelet) a tartalmi-tantervi szabályozás legmagasabb szintű dokumentuma. Fő funkciója a közoktatás nélkülözhetetlen elvi, szemléleti megalapozása úgy, hogy egyben biztosítsa az iskolák tartalmi önállóságát. Meghatározza a közoktatás országosan érvényes általános céljait, a közvetítendő műveltség fő területeit, a közoktatás tartalmi szakaszolását és az egyes tartalmi szakaszokban érvényesülő fejlesztési feladatokat. Nem tantárgyakat, hanem komplex műveltségi területeket határoz meg: magyar nyelv és irodalom, ember a természetben, ember és társadalom, élő idegen nyelv, matematika, informatika, Földünk és környezetünk, művészetek, életvitel és gyakorlati ismeretek, testnevelés és sport. Az egyes iskolák tantárgyi rendszerét a műveltségi területek figyelembevételével a helyi tantervek határozzák meg.

Táblázat formájában összevettem az egyes műveltségi területek alapelveit, a NAT-ban hozzájuk kapcsolt célokat és azok megvalósulásának lehetőségeit a kastélykert projektben. Az elemzés alapján elmondható: a műveltségi területekhez tartozó évfolyamokra vonatkoztatott képzési, fejlesztési célok maradéktalanul megvalósíthatók a kastély és kert téma feldolgozása során.

1 ÁBRA

Projektháló – kert

Az a helyszín, amelyben a tervezett program megvalósul. Lehet egy étkező terem vagy akár a díszkert is. Szemléltető ábrák, melyek segíthetnek a helyszín felismerésében és a projekt céljainak megvalósításában. Az ábrák egy-egy elemét egy-egy konkrét feladatnak lehet hozzárendelni.

A FÜZÉRRADÁNYI KASTÉLYKERT PROJEKT

Hogyan áll össze egy projekt? Egy igen hosszú tervezési folyamat eredményeképpen. Nézzük meg leegyszerűsítve a füzérradványi kastély és kertje példáján keresztül 8. osztályos tanulók esetében. E korosztály sajátossága, hogy versenyre és gyűjtésre vannak beállítódva. A program során ezért be lehet építeni játékos vetélkedőket is. A program részletes kidolgozásánál tehát az életkori sajátosságokat és az életkornak megfelelő előismereteket is figyelembe vesszük.

Csak alapos és körültekintő vizsgálat után lehet hozzáfogni a projekt részletes kidolgozásához. Először is meg kell határozni a témát, melyben benne foglaltatik az oktatási-nevelési célunk, és meg kell találnunk a megvalósításra legalkalmasabb helyszínt. Majd ez után kerül sor a program napi lebontására.

A téma feldolgozásához, a projekt kapcsolódási pontjainak feltárásához a legjobb, ha projekthálót készítünk. Ebben össze tudjuk foglalni a külön-

böző helyekről/tantárgyakból a mi témánkra vonatkozó ismereteket. Saját magunk számára is összegezhethetjük ezzel a módszerrel a tanulók előismereteit, valamint azokat az ismereteket, melyeket a projekt során szeretnénk átadni, és ezek kapcsolódási pontjait. Ez természetesen csak általánosságban mutatja a kapcsolatokat, nem biztos, hogy az összesre szükségünk lesz a projekt kidolgozása folyamán. Az, hogy mennyit és mit használunk fel belőle, az a célkitűzéseinktől és a helyszín adottságaitól függ. A kert témára általam készített projektháló (1. ábra) szolgált segítségül e program kidolgozásához.

A helyszín kiválasztásához nagyban hozzájárult, hogy a kastélypark szomszédságában található a FITE, a Füzérradványi Ifjúsági Tábor és Erdei Iskola. Az erdei iskola programkínálatában kiemelkedő a park megismerése botanikai és történelmi szempontból. Ezen kívül a település és a park része a „Kormos bába” tanösvénynek, így kiegészítő programként ennek bejárására is módunk nyílna.

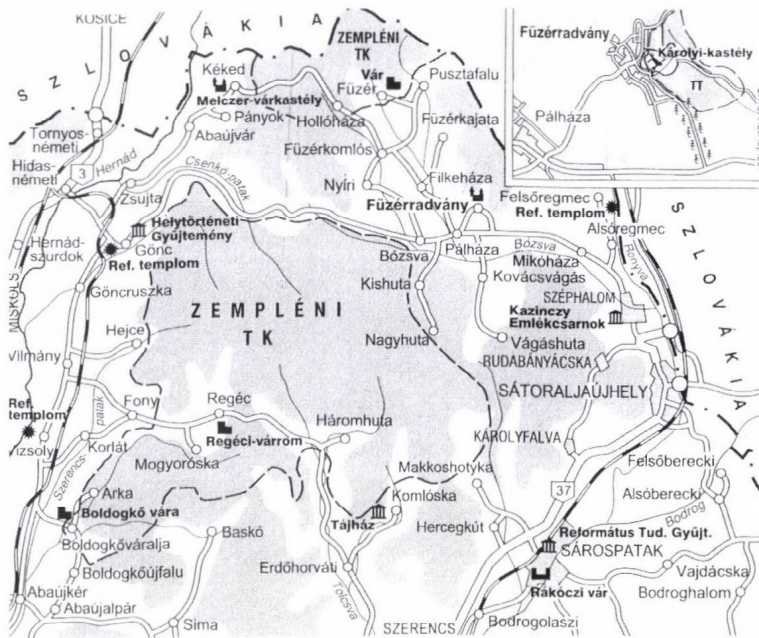
A TÉMA – A PROJEKT CÉLJA

A projekt témájához két idézet szolgált alapul:

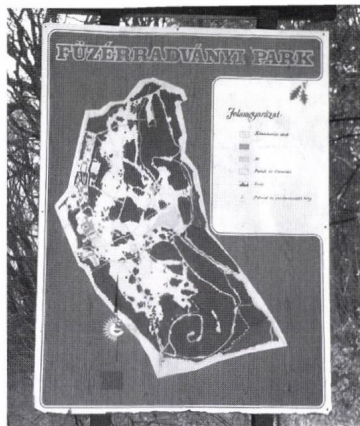
„A XX. és a XXI. század a technika százada. A tudomány és a technika vívmányai olyan lehetőségeket teremtenek az ember számára, mellyel soha el nem képzelt gazdagságot és anyagi jólétet teremthet, legyőzheti, igába foghatja a természet erőit, megváltoztathatja arcukat. Az ember a termelő tevékenysége során alapjában véve két dolgot művel: átalakítja, megváltoztatja a természetes környezetét, valamint felépíti saját mesterséges környezetét.” (Kelemen 1977, p. 3)

Egy kínai közmondás szerint, aki egy órára boldog szeretne lenni, az lakomázzon be finom ételekből, aki egynapi boldogságban akar részesülni, az házasodjon meg, de aki egy egész életre szóló boldogságot szeretne, az építsen kertet.

Az ötnapos program során a tanulók csoportmunkában tanulmányozzák az ember tájalakító munkáját, s azt, hogyan „építi” fel az ember saját

11

21

mesterséges környezetét. A megfigyelések nyomán a program végére megfogalmazzák, hogy miért jelenthet az ember számára életre szóló boldogságot a kert.

A HELYSZÍN

A park Borsod-Abaúj-Zemplén megye északkeleti sarkában, a Hegyközben fekszik, a 3719-es számú közlekedési út jobb oldalán, Sátoraljaújhegytől 16 km-re (1. kép). A park eredeti területe 84,5 ha volt és szervesen kapcsolódott a környező erdőségekhez. Ezzel az alapterületével a park területileg hazánk második legnagyobb kertje volt, mely 1975 óta természetvédelmi oltalom alatt áll. A magyar történeti kertek jegyzéke értékét kiválóra

(legjobb minősítés), jelenlegi állapotát pedig jól kezeltként értékeli (legjobb minősítés). A park elsősorban tájképi értékű, melyet a gazdag és változatos fa- és cserjefajainak köszönhet. (Örsi, 1990.) A kastély a 18. században épült barokk stílusban, majd 1857-1859 között eklektikus-romantikus stílusban építették át. Az épület 1936-ig a Károlyi család nyaralója és főúri fogadója volt, ekkor luxusszállóvá alakították át. A kastélyt és a parkot 1948-ban államosították, majd az épületet szanatóriumnak rendezték be, mely funkció a 90-es évekig fennmaradt.

A füzeradványi park története egybefonódik a kastély történetével. A kert mai képe az 1857-1859 körüli rendezés során alakult ki. Gyűjteményes hangsúlyt 1989 után kapott. A parkosítás az épület szomszédságából indult el. (Bugár-Mészáros, 2001.) Az egykor őshonos gyertyán és kocsánytalan tölgy állományát kezdetben ritkították, réteket alakítottak ki. Az igazi nagyarányú parképítési munkálatok 1906-ban indultak el, amikor Zinke Ferenc vette át a parképítés irányítását. Ekkor rajzolódtak ki az angol park stílusjegyei. Az öreg őshonos fák meghagyásával, tisztásokkal tarkított, a kastélytól sugárirányban futó nyiladékrendszeret alakítottak ki, így a legmagasabb

pontra épített kastélyt a kert szinte minden pontjáról látni lehetett (2. kép). A tisztások szegélyeit különböző örökzöld, lombhullató őshonos és exota fa- és cserjefajokkal zárták le. A parkosításhoz százával hozták a növényeket, sokukat külön erre a célra létrehozott faiskolában szaporították (rózsa, gyöngyvirág, jácint). (Kelemen, 1977.) A fák alakja, lombszíne, virágzásának vagy színének időbeli játéka adja a gyűjteményes kert fő attrakcióját (4. és 5. kép). A kastélyparkhoz vezető utat 850 méter hosszú, védett fenyőfásor szegélyezi (3. kép).

A PROJEKT MEGVALÓSÍTÁSA

Előjáróban a diákoknak kellően áttekinthető képet kell formálniuk a kertről. Ezért az első napon a vizsgálódást tájbejárással kezdik. Ugyanarról a környezetről többen többféleképpen, más-más szempontok szerint alkotnak képet maguknak. A gyerekek vázlatrajzokat, térképeket készítenek a területről, hogy ne csupán a domborzatra, tereptárgyakra figyeljenek, hanem jelöljék a jellemző, virító növényeket, állatokat, állatnyomokat, sőt állathangokat is. Keressék meg

31

41

az eredeti növényársulás nyomait és az ember kézjelét a kertben. Születhetnek különös vázlatok is: hangulat-ábrázolások, öröm- és bánattérképek a kertről, a diákok kereshetnek különböző hangulati elemeket a kertben. Ezeket a feladatokat játékos keretbe is foglalhatjuk:

- Találd meg a követet: Minden tanuló keressen egy különleges követ a Duna-parton. Ezután adjunk nekik három-négy percet, hogy megismerkedjenek a kövükkel, minden érzékszervüket használva. A köveket helyezzük egy kendőre vagy egy sima, üres felületre. A játékosok körülülnek a kőkupacot és csukott szemmel mindenki próbálja megtalálni saját kavicsát, csak tapintás útján. Ha úgy gondolják, sikerült, akkor kinyithatják a szemüket és ellenőrizhetik, hogy jól választottak-e. De ezt a játékot más változatban is játszhatjuk. A tanulók találhatnak ki történeteket a köveikkel kapcsolatban. Kövek helyett kereshetnek más érdekes tárgyakat is a kertben: termések, faágakat, leveleket stb.
- Az én különleges területem: Minden gyermek lehet egyedül a térben! Találjon egy számára különleges területet! Tegyen egy sétát a területén, jegyezze le, mit tapasztalt! Adjon nevet a területnek! Keresse meg azt a pontot, ahonnan a legszebb a kilátás és rajzolja le! Keresse meg, honnan és milyen hangokat hall - jegyezze le az első 5 hangot, amit hallott, próbálja meg kitalálni, honnan eredhetnek a hangok!

51

Az első benyomások után másnap, az adatgyűjtési szempontsor alapján konkrét kérdésekre is megkeresik a választ, melyben előre elkészített kérdéssorok, feladatlapok is segítségükre vannak. Ezen a napon még azonos kérdésekre keresik a választ a csoportok. A feladathoz a már megszerzett növényismeretüket is kell használni, ezen kívül gyakorolják a térképolvást, a tájoló használatát, különböző méréseket végeznek, ezáltal pontosítják az előző napi felméréseiket, rajzikat. De nem csak a kerttel szükséges megismerkedniük, hanem az azt befogadó településsel és tájjal is. Ezért erre is lehetőséget biztosítunk (séta a településen, beszélgetés a helybellekkel, esetleg a polgármesterrel stb.). A délutáni megbeszélésen mindenki ismerteti az eredményeit, így egységes és átfogó képet kapnak a tanulók a kertről és környezetéről. A tájékozódó vizsgálódásokat követően a megbeszélés során körvonalazódnak azok a témák is, melyek mentén mélyebben is érdemes folytatni a felderítést.

A harmadik nap a feldolgozást végző csoportok az előző este megbeszélt résztémák közül választanak (pl. a kert történeti változásai, a kert és a kastély kapcsolata, a kert és a település kapcsolata, a kert és a környező táj kapcsolata stb.), és feladataik szerint állítják fel kutatási szempontjaikat. A választott témához maguk szerkesztik a kérdőívet, kérdéssort. Délelőtt közösen, vezető segítségével megnézzük a kastélyt, ismerkedünk a park és a kastély történetével. A tanulók a vezetés alatt szerzett információkat fel tudják használni, és saját

61

témájukban kérdezhetnek is a kiállítás vetetőjétől. Ezen kívül a kastélyból felülről nyílik rálátási lehetőség a kertre, így kiegészíthetik vagy kiigazíthatják eddigi rajzaikat. Délután a kertben, a településen és a táborban folytatják vizsgálódásaikat, dokumentumokat vizsgálnak, rajzokat, vázlatokat készítenek. Majd az információkat rendszerezik, bemutatásra, eszmecserére készítik elő. Este minden csoport ismerteti a saját témájában az adatgyűjtés eredményeit. Az esti ismertetés után megbeszéljük közösen a diákokkal a másnapi vitaforum témáját és szerkezetét, valamint kiosztjuk a szerepeket.

Negyedik nap az élmények befogadását drámapedagógiai eszközökkel is segítjük elmélyíteni, személyessé tenni. Ezért a gyűjtött ismeretek feldolgozására, bemutatására, az ismeretszerző, tájékozódó rész lezárásaként ezen a napon vitaforumot rendezünk. A fórum fő témája az ember tájalakító munkája, ezen belül hangsúlyt helyezve arra, hogy hogyan „építi” fel az ember saját mesterséges környezetét. Ez a fórum alkalmas arra, hogy különböző nézeteket, tapasztalatokat, érdekeket ütköztessenek a gyerekek. Ezáltal finomodik, árnyalódik saját vélekedésük is.

A délelőtti folyamán a tanulókkal közösen elkészítjük a helyszínt, és mindenki felkészül a szerepére. Magán a fórumon csak mintegy 5-6 fő vesz tevékenyen részt. A többiek szakértőként szerepelnek. Lesznek, akik a sajtót, a közvéleményt vagy a környezet- és természetvédelmet képviselik. A vitázók egyszer fogalmazhatják meg az általuk megszemélyesített érdekcsoport véleményét, majd hallgassák meg a közvéleményt, figyeljék a sajtó reagálását. A sokféle vélemény ismeretében egyszer módosíthatják, helyesbíthetik véleményüket. A vita vezetője még egyszer meghallgathatja tanácsadóit/szakértőit, majd megfogalmazza a hallottak alapján a konferencia álláspontját. Döntésére természetesen ismét reagál majd a lakosságot képviselő néhány gyerek. A cél, kialakítani egy egységes véleményt, megtalálni a lehető legjobb módszereket, mely minden érdekvépviselet számára elfogadható.

A vita folyamán jegyzőkönyvet vezetünk, amelyben külön rögzítjük az elért eredményeket és a vitafórum állásfoglalását. Ezt a végén mindenki aláírja.

A játék érdekes, izgalmas, tanulságos. A vitafórumot koordináló pedagógusnak nagy a felelőssége abban, hogy a beszélgetés, az érvelések milyen mederben folynak, milyen stílusúak és mennyire tartalmasak.

Az utolsó napon a gyerekek játékos formában elbúcsúznak a helyszíntől és hazautaznak.

A PROJEKT FOLYTATÁSA

Egy ilyen projekt eredménye sokrétű. A számtalan formában dokumentálható és összegezhető megoldásokat ebben az esetben keretbe kapcsolja egy szituatív játék. A helyszín elhagyásával azonban a programnak még nincs vége, ezt követi az iskolai feldolgozás. Ez jelenti a helyszíni bejárás során szerzett információk, tapasztalatok összegzését. Igen sok alkotás, dokumentum, szakanyag, rajz, térkép születhetik az egy hét alatt, célszerű ezeket összegyűjteni. Ezeknek az összegzése több formában

történhet: tábló, rajz, makett, montázs stb. A készült anyagokból, táblókból kiállítást készíthetünk az iskolában, vagy bemutatót az iskola többi diákja és a szülők számára. Érdemes a jegyzőkönyvből egy példányt és az észrevételeinket összesítő táblókat a település önkormányzatának átnyújtani, illetve a képviselőtestületet meghívni az iskolai bemutatóra. A témát később tovább folytathatjuk például országos vagy helyi védelem témakörben ugyanezen a helyszínen.

IRODALOM

- BUGÁR-MÉSZÁROS Károly (2001): Füzérradvány, Károlyi-kastély. Tájak, korok múzeumok kiskönyvtára 691. füzet, Veszprémi Nyomda
- HEGEDŰS Gábor (szerk.) Projekt módszer I. kötet (1998) és II. kötet (2001) Kecskeméti Tanítóképző Főiskola kiadványa, Kecskemét
- HEGEDŰS Gábor (2002) Projektpeda-

- gógia Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kar kiadványa, Kecskemét
- KELEMEN Zoltán (1977): Parkismertető, A füzérradványi kastélypark. Miskolc, B.-A.-Z. Megyei Tanács, Borsod megyei Nyomvaipari Vállalat
- M. NÁDASI Mária (2003) Projektoktatás. Elmélet és gyakorlat. Gondolat Kiadói Kör, Budapest
- ÖRSI Károly (1990): A magyar történeti kertek jegyzéke. Budapest, Statisztikai Kiadó Vállalat
- Turizmus Magyarországon 1990-2002, Magyar Turizmus Rt 2002

SUMMARY

Today castles and their gardens are utilized primarily by tourism. However, their use can also serve educational purposes as open-air schools. Since environmental education focuses on the relationship and interaction between people and their environment, castles could well serve as perfect places of education and research on human's shaping of the landscape. Nevertheless, what educational possibilities do castles and their gardens have in store? First of all, they have to suit the educational aims and requirements inherent in the cultural fields defined by the National Curriculum. On the basis of these conditions the possibilities of the open-air schools have to be revealed to show how a castle and its garden meet the object of the project and how it can assist in the achievement of the educational aim. The poster demonstrates a possible environmental education project involving the garden of the Füzérradvány castle.

